

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ**

**МАТЕРІАЛИ ГАЗЕТИ «ЮГ» ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ
ІСТОРІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ У
ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка 2 курсу
07-241М групи
Спеціальності 014 Середня освіта
Спеціалізації 014.03 Історія
Освітньо-професійної
програми Середня освіта (історія)
Бушманова Інна Андріївна

Керівниця: к.і.н., доцентка
Михайленко Г.М.
Рецензент: методист військово-
патріотичного відділу КЗ «Центр
туристсько-краєзнавчої творчості
учнівської молоді» Херсонської
обласної ради, Кузьмич Я.Я

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Періодичні видання: особливості вивчення та використання як джерельної бази історичного дослідження	6
Розділ 2. Виникнення у Херсоні газети «Юг»	14
2.1. Передумови заснування періодичного видання	14
2.2. Етапи розвитку та ідеологічне спрямування газети	17
РОЗДІЛ 3. Регіональні, загальнодержавні та світові події на шпальтах газети «Юг»	23
3.1. Тематика видання за часів Першої редакції газети (1898–1907 рр.)	23
3.2. Регіональна історія та міжнародні події на шпальтах газети «Юг» Другої редакції	30
РОЗДІЛ 4. Матеріали газети «Юг» як джерело до вивчення історії та проведення краєзнавчої роботи у закладах середньої освіти	38
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44
ДОДАТКИ	
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача освіти ХДУ.....	50

ВСТУП

Розвиток історичної науки на межі XX – XXI ст. ознаменувався активізацією досліджень, що складають основу локальної історії. На сьогоднішній день можемо говорити про піднесення регіоналістики, історичного краєзнавства, теорії фронтирів. У значній мірі ці процеси зумовлені прагненням дослідників продемонструвати місцеві риси загальнодержавних чи світових тенденцій, знайти особливості у розвію свого краю.

Крім того, в історичних студіях не зменшується увага до періодичних видань як джерела інформації. Тим більше, значення місцевих видавничих органів зростає, коли мова йде про відтворення історії міста, прикордонної території тощо. При дослідженні преси також часто застосовують регіональний підхід. Газети намагалися оперативно надавати читачам інформацію, вони мали завжди можливості впливати на читацьку аудиторію, представляючи той чи інший ракурс проблеми.

На кінець XIX – початок XX ст. можна говорити як про культурне піднесення Херсона, так і про зростання значимості друкованої інформації. Адже саме в цей час зростання освіченості населення та поява поліграфічної бази зробили можливим широке поширення газет у Херсоні. Тож, і власне історія видання перших газет, і матеріал, що відображено на шпальтах видань, стали цінним джерелом для відображення подій і світосприйняття мешканців Херсона кінця XIX – початку XX ст. Краєзнавчі дослідження, спрямовані на вивчення історії Херсона кінця XIX – початку XX ст., рідко обходяться без залучення інформації періодичних видань. Окреслені аспекти підтверджують **актуальність** обраної теми кваліфікаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.
Вибір теми кваліфікаційної роботи зумовлений ініціативною темою

кафедри історії, археології та методики викладання, спрямованої на дослідження регіональної історії «Регіональна історія України: історіографія, методологія та джерельна база». У рамках опрацювання цієї теми важливим є аспект розвитку та інформативної насиченості періодичних видань Херсонщини у цілому і газети «Юг» зокрема.

Мета дослідження – окреслити основні етапи та особливості видання газети «Юг», тематичну спрямованість видання та визначити можливості використання матеріалів газети як джерела до вивчення історії та проведення краєзнавчої роботи у закладах середньої освіти.

Окреслена мета кваліфікаційної роботи зумовила постановку таких дослідницьких завдань:

- визначити особливості вивчення та залучення періодичних видань як джерела у історичному дослідженні;
- охарактеризувати суспільно-політичні та культурно-просвітницькі передумови виникнення газети «Юг»;
- окреслити віхи видання газети;
- проаналізувати відтворення подій регіонального, загальноімперського та міжнародного життя на шпальтах газети «Юг» наприкінці XIX – на початку XX ст.

Об'єкт дослідження кваліфікаційної роботи – це особливості розвитку суспільно-політичного життя на Півдні України наприкінці XIX – на початку XX століття.

Предмет дослідження кваліфікаційної роботи – матеріали газети «Юг» як джерело до вивчення історії та проведення краєзнавчої роботи у закладах середньої освіти.

Територіальні межі дослідження визначаються місцем видання газети «Юг», тобто м. Херсон.

Хронологічні межі кваліфікаційної роботи зумовлені часом видання газети: 1898 – 1914 рр.

У кваліфікаційній роботі використано **методи**, що є традиційними для історичних досліджень, а саме: загальнонаукові – аналіз, синтез, узагальнення, порівняння та систематизація наукових фактів для відтворення історії видання газети «Юг»; вивчення історичної літератури (історіографічний) – для узагальнення досвіду роботи з темою.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає у комплексному аналізі умов видання газети «Юг», перспектив відтворення історичних подій на основі залучення газетних матеріалів та можливість використання матеріалів теми у викладанні курсу історії та при проведенні краєзнавчої роботи в закладах загальної середньої освіти.

Практичне значення одержаних результатів кваліфікаційної роботи полягає в тому, що матеріали можуть стати базисом для подальшого наукового студіювання історії періодичних видань Півдня України. Матеріали можуть використовуватися при підготовці зазначених у роботі тем шкільних курсів історії України та всесвітньої історії в 9 класі та при підготовці до семінарських занять з курсів «Нова історія України», «Джерелознавство» та для розробки занять з історичного краєзнавства в закладах загальної середньої освіти.

Апробація результатів роботи. Результати дослідження пройшли апробацію під час проходження асистентської практики у ході підготовки навчального матеріалу з курсів «Джерелознавство» та «Історія України (Нова історія України)» та у ході проведення заняття для членів гуртка «Історичне краєзнавство».

Публікації. За обраною темою кваліфікаційна роботи підготовлено наукову статтю «Висвітлення міжнародних подій на шпальтах газети «Юг»» до збірника Херсонського державного університету «Магістерські студії. Альманах».

РОЗДІЛ 1

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ: ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток сучасної історичної науки засвідчує, що чільне місце посідають проблеми її тематичних підходів із поглибленням наукового і теоретичного рівня досліджуваних сфер. Ця обставина й зумовила значне розширення спектру досліджень у сферах джерелознавства та історіографії. До дослідницького процесу залучені нові групи історичних джерел, які раніше були проаналізовані істориками фрагментарно або не розглядались в якості історичних джерел.

Така група історичних джерел як періодична преса завдяки своїй соціальній спрямованості відігравала важливу роль у життєдіяльності суспільства як засобу масової інформації, агітації та пропаганди. Одночасно із цим вона крізь призму власної специфіки здатна бути і предметом окремого вивчення джерелознавством.

Газету як історичне джерело можна охарактеризувати декількома визначальними рисами: вона відрізняється безперервністю, синтетичним характером, поточним характером повідомлень, доступністю для науковця у порівнянні із багатьма іншими видами письмових джерел та складним, комплексним складом [8, с. 403].

Досліджували значення періодичної преси як історичного джерела, провідні вітчизняні та зарубіжні науковці – І.С. Гребцова, М. Я. Варшавчик, М. Ф. Дмитрієнко, З.В.Ждановська, І. Д. Ковальченко, О. М. Медушевська, М. М. Романюк, А. В. Санцевич, В. Ф. Солдатенко, М. Н. Чорноморський – по-різному трактуючи специфічність і відмінність її від інших типів історичних джерел.

В якості історичного джерела газети склались в результаті розвитку джерелознавчого процесу із особливою внутрішньою

структурою і організацією. Форма джерел зумовлювалась її цільовим використанням, оскільки зв'язок форми і змісту призначення тут носить очевидний характер [2].

Слід зазначити, що преса надає змогу вивчити події і явища історичної реальності, що пов'язувались із соціально-політичними і культурними процесами у суспільстві, наприклад, як, проблеми громадського життя, які не знаходили достатнього висвітлення в інших джерелах [11, с. 26].

Газети можна поділити за групами на: щоденні, щотижневі, щомісячні. Вони були найпоширенішими, популярними і дуже цінними історичними джерелами, які містили значну кількість достовірної історичної інформації. Тому вони закономірно привертають увагу широкого кола дослідників.

За повідомленнями Я. Калакури у 1860-х рр. кількість газет і журналів значно збільшилась. Виникли газети, розраховані на ширші кола читачів: «Киевлянин» (Київ, 1864), «День» (Одеса, 1869), «Новороссийский телеграф» (Одеса, 1869) та ін. В умовах піднесення українського національного руху, в Петербурзі було засновано журнал «Основа» (1861 – 1862), за участю Т. Шевченка, П. Куліша, М. Костомарова, О. Кістяківського, О. Лазаревського та інших видатних діячів української науки і культури. Частина матеріалів журналів друкувалась українською мовою. Проте у 1863 р. Був опублікований Валуєвський циркуляр, згідно з яким друкування книг та газет українською мовою заборонялось. Тому протягом подальших років видання періодичної преси українською мовою в Російській імперії було припинено аж до революції 1905 – 1907 рр. [8, с. 406].

В кінці XIX ст. загальна кількість періодичних видань помітно зростає. У багатьох містах розпочали публікуватись масові щоденні газети, призначення яких, як історичних джерел, важко переоцінити. На території Західної України першою щоденною газетою (з 1888 р.) стала

львівська – «Діло» (1880 – 1916). В цей період у Львові видавалися чимало журналів демократичного і радикального спрямування («Друг», «Світ», «Громадський друг», «Народ», «Житє і слово»), в організації й діяльності яких активну участь взяв І. Франко. Деякі з них, зокрема «Громадський друг» (1878 – 1879), публікували матеріали із Наддніпрянської України і загальноукраїнську інформацію [25]

Із заснуванням в Україні політичних партій і рухів була організована і відповідні друковані органи. Оскільки діяльність політичних партій у Російській імперії довгий період була під забороною, партійна преса носила нелегальний характер.

В цілому в Україні до 1917 р. Публікувалось понад 1200 назв різних газет. На жаль, не всі з них збереглися до нашого часу. Найповніша колекція періодики представлена у Національній бібліотеці України ім. В. Вернадського (всього 320 назв) [15, с. 116].

Справжнє відродження української періодичної преси пов'язаний із часами Української революції 1917 – 1920 рр. та відродженням української державності. Станом на 1917 р. в Україні друкувалось понад 550 газет різних політичних напрямів. Всі вони є важливими джерелами для аналізу тогочасних подій. Особливу цінність серед них мають видання Центральної Ради – «Нова Рада», «Вістник Генерального Секретаріату Української Народної Республіки», а також газети провідних політичних партій України – «Боротьба» (орган Української партії соціалістів-революціонерів), «Робітнича газета» (орган Української соціал-демократичної партії) та ін. [3, с. 125-126]

Із закріпленням радянської влади періодична преса стала розглядатись більшовиками в якості головної ідеологічної зброї у боротьбі за «радянізацію» України. В результаті сформувався формальний поділ преси за напрямками на: партійну, радянську, профспілкову, комсомольську, кооперативну, видання громадських організацій, хоча всі вони перебували під контролем більшовицьких

партійних органів. Змінилось лише обличчя газет – обов'язковим атрибутом кожної з них стали, наприклад, передові статті, в яких редактори видань визначали головні завдання друкованих органів на різних напрямках діяльності. Із встановленням жорсткої партійної цензури над друкованими виданнями не могло не позначитись на збіднінні їх змісту. Газетні сторінки наповнювались одноманітними матеріалами (постановами партійних органів та іншою обов'язковою інформацією). Були впроваджені кроки щодо забезпечення періодичних видань однотипною, політично перевіреною інформацією.

Політика гласності частково проникла на сторінки періодичних видань лише в період перебудови М. Горбачова. В другій половині 1980-х рр., окрім офіційних, стали виникати самвидавні газети та часописи, а до 1990 р. в Україні вже склалась мережа незалежних газет, частиною яких носила антикомуністичну спрямованість [13, с. 67].

Таким чином, можна зробити висновки, що преса як історичне джерело посідає одне із головних місць в історичних дослідженнях об'єктивної реальності, тому, що, на відміну від офіційних документів, відрізняється зацікавленим поглядом на поточні події конкретної частини населення. Така відвертість і безпосередність у сприйнятті щоденних подій і проблем загалом становить одну з важливих характеристик періодичної преси як історичного джерела.

Проблематика розвитку періодичної преси, її місця в соціальному житті суспільства завжди була в центрі уваги українських вчених. За твердженням І.С. Гребцової пріоритетне завдання вивчення становлення і розвитку періодики включене до багатьох актуальних програм різних напрямів наукових досліджень, а Науково-дослідницький центр преси, який розпочав свою діяльність як структурний підрозділ Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України навесні 1993 р., приступив до розв'язання багатогранної проблеми із вивчення історії української періодики. Попередниками

української періодики на початку XIX ст. в південних губерніях України були газети, які друкувались французькою, російською, вірменською, німецькою, грецькою мовами, на ідиші та івриті і входили до регіональної системи періодичної преси Південного степового регіону Російської імперії, яка була підсистемною складовою російської преси [1].

Для прискореного розвитку преси, яка виходила в окремих губерніях і регіонах в першій чверті XIX ст., звернули увагу ще сучасники. Бібліографічні огляди періодичної преси, в яких домінуючу роль відігравала саме регіональна преса, публікували «Московский телеграф», «Журнал Министерства народного просвещения», «Отечественные записки», «Русский вестник». Але оглядачі в цілому не пов'язували пошквдження або занепад губернської преси із зміною соціально-політичної ситуації в державі, особливостями цензурної політики і, навіть, не мали бажання пояснити причини таких явищ, частіше за все аналізуючи успіхи або проблеми окремих редакторів.

Наприкінці XIX – початку XX ст. вже можна спостерігати стійку цікавість публіцистів, літературознавців, істориків до проблем формування періодики в Російській імперії. Такі дослідники, як, наприклад, В. Богучарський, М. Замков та інші зосереджували головну увагу на аналізі часописів, які випускались в столичних містах. Окремі автори вбачили у матеріалах місцевої преси одне із цінних джерел, яке відображало провінційне громадсько-побутове життя. Однак центральна увага у тематиках науковців того періоду приділялась цензурній політиці уряду [21, с. 68].

Першими ознаками наукового підходу до аналізу історії преси в Україні можна знайти в кінці XIX ст. у проблемних дослідженнях О. Маковея, І. Франка та В. Щурата. На початку XX ст. пресу в окремих регіонах України і поза її межами аналізували Б. Грінченко, М. Грушевський, В. Дорошенко, С. Єфремов, В. Міяковський та ін.

Їхніми роботами можна завершувати період становлення українського пресознавства як спеціальної наукової галузі знань [22, с. 35].

Впродовж 1920–90-х рр. наука про українську пресу та її джерельно-інформативні можливості змогла заявити про себе виникненням видань різних жанрів, які за добором фактичного матеріалу, змістом, особливостями власної концепції, можна об'єднати у три групи спеціальної літератури з цієї галузі знань. Перша група – це науковий доробок радянських науковців, які працювали в умовах тоталітарної системи, ідеологічного тиску та цензурних обмежень; друга – праці дослідників Західної України (до 1939 р.) та в еміграції; третя група – творчий доробок пресознавців доби незалежності України (від 1991 р.) [20, с. 167].

Вперше про історію становлення вітчизняної преси у статті «О периодических изданиях в Одессе», яка була опублікована у 1858 р. на сторінках «Одесского вестника», заявив історик і статистик А.О.Скальковський. Певним чином історія окремих видань, в тому числі південноукраїнських губерній і областей, привернула до себе увагу істориків, журналістів і літературознавців ХІХ ст. у зв'язку із ювілейними датами будівництва міст [24, с. 234].

В радянській історіографії вже на початковому етапі утвердилась ленінська концепція «партійності» преси, яка сформувала методологічну основу праць з історії періодики. Водночас із розробкою концептуальних підходів у роботах В.Є.Євгенєва-Максимова, Б.П.Козьміна, З.П.Базельовой, С.С.Дмитрієва була подовжена традиція із вивчення центральної преси, яка була започаткована науковцями попереднього століття. Вони зосереджували головну увагу на органах періодики радикального напрямку і обмежувались провідними органами ліберальної преси. Офіційна, урядова преса здебільшого ігнорувалась дослідниками. За наявності такого підходу настала ситуація коли до виділення окремих груп періодики із системи преси держави і не

дозволяла відтворити цілісну картину її розвитку. В той же час даний час постав періодом накопичення відомостей з історії комплексу яскравих легальних і нелегальних видань [19, 456].

Протягом другої половини ХХ ст. розпочався новий етап у дослідженні цієї проблеми. Значно розширилось коло проблем, які вивчались науковцями. Наприклад, в роботах відомих істориків преси О.Г.Дементьєва, В.Г.Березіной, Б.І.Єсіна, О.І.Станька, П.М.Федченка та інших виявлено загальні закономірності еволюції періодики, описані найважливіші газетні і журнальні видання столичних міст, діяльність відомих публіцистів. В них відсутні розділи, спеціально присвячені провінційній періодиці, але вже висловлені думки щодо її швидкого і кількісного зростання із середини ХІХ ст., про поступове збільшення її читацької аудиторії. Виокремивши вивчення періодики до самостійної проблеми, ця група дослідників створила об'єктивні передумови щодо більш глибокого аналізу не тільки столичних видань, але і провінційної періодики, оскільки на відміну від столиць на місцях переважала газетна періодика [19, с. 468].

У розвитку зарубіжної історіографії слід виокремити два головних аспекти, що тією чи іншою стороною торкаються дослідження нашої тематики. Насамперед, в роботах зарубіжних вчених досить глибоко розроблена методологічна база вивчення преси. Історія формування теоретичного фундаменту сучасної американської комунікативістики і перетворення її в академічну дисципліну міцно пов'язано з такими прізвищами як: У.Шрамм, Ф.Сиберт, Т.Пітерсон. Їх спільна розробка «Чотири теорії преси» вважається на Заході на протязі довгого часу зразковою академічною точкою зору на соціальну сутність преси. У праці виокремлено чотири типи розуміння соціального статусу періодики, перший з яких – авторитарний, на їхню думку, співвідноситься із структурами феодально-абсолютистського режиму, за

існування якого преса покликана слугувати інтересам не маси, а державної влади, що, безумовно, мало місце в кінці XIX ст. в Росії.

Іншим аспектом зіткнення зарубіжних авторів з нашою проблемою стало залучення певної кількості матеріалів преси Південного степового регіону як одне із джерел щодо вивчення проблем, що ними досліджуються. Наприклад, під час написання монографії «Історія Одеси» американська дослідниця П. Герлігі використовувала матеріали провідних одеських газет [18, с. 12].

Таким чином, аналіз української та зарубіжної історіографії дозволяє нам зробити висновки про роль і значення регіональних досліджень періодики як найважливішої складової системи преси України і одночасно засвідчує про слабе вивчення періодики Південного степового регіону Російської імперії, комплексного дослідження якої до цього часу не проводилося. Підбиваючи підсумки розгляду періодичних видань як історичних джерел та історіографії теми, можна констатувати, що у вивченні української преси накопичено певний масив наукових досліджень, які стосуються різних аспектів проблеми. Однак вони не охоплюють її загалом, оскільки не представлено в історичній послідовності передумови виникнення регіональної преси, особливості її розвитку і функціонування, не розкриті її місце і роль у суспільному житті південних областей і губерній.

РОЗДІЛ 2

ВИНИКНЕННЯ У ХЕРСОНІ ГАЗЕТИ «ЮГ»

2.1. Передумови заснування періодичного видання

Побутове життя губернських міст в Російській імперії наприкінці XIX – початку XX ст. важко уявити без періодичної преси. Щоденні газети – це перше, що припадає на думку, коли мова йде щодо джерел освітлення повсякденності міського простору та його мешканців. Засоби розповсюдження інформації, пріоритетність в розподіленні друкованої площі, вибір тематики і рубрик – все це саме по собі може про що розповісти про тогочасні громади, про споживання розрахованого специфічного товару – газета, особливо, коли вона була не державною, а партійною або комерційною [6, с. 78].

Не дивлячись на існування офіційної цензури, переслідування журналістів та закриття редакцій, певні південноукраїнські неурядові видання активно критикуючи центральну владу за провину у загальнодержавній кризі, оприлюднювали новини революційних подій 1905–1907 рр. та роз'яснювали власним читачам, що про світле майбутнє можуть сподіватись тільки освічені люди [10].

В цілому, кінець XIX – початок XX ст. у Російській імперії часто критикували владу могла тільки авторитетна преса, на сторінках якої, не дивлячись на зусилля цензури, періодично публікувались статті про бездіяльність чиновництва, економічну кризу, поразку у Російсько-Японській війні, водночас із протестними акціями робітників з вимогами поліпшити умови їх життя. Якщо центральні міста імперії на сторінках ліберальних газет статті журналістів друкувались, здебільшого, часто, то в інших регіонах, наприклад, у Херсонській губернії, газети із публікаціями подібного роду виходили зрідка. Хоч запити суспільства на альтернативну інформацію постійно зростали, а саме з появи першого

друкованого періодичного видання – 1838 р., коли в Херсоні розпочали друкувати «Херсонские губернские ведомости». Звичайно, перша адміністративна газета не змогли собі дозволити плюралізм думок, а одночасно з цим – публікацій, які спрямовувались проти держави. Частково це зробили видання другої хвилі розвитку періодичної преси на півдні України – так зване «загальнодоступне читиво» – журнали та альманахи 1880–1890-х рр. Однак яскравих прикладів ліберальної спрямованості преса здобула тільки по завершенні століття, коли на ринок ввійшли нові неурядові тиражі [10].

Першопроходцем серед херсонських газет ліберально-демократичної направленості стала «науково-літературна, політична, сільськогосподарська і комерційна» щоденна газета Віктора Гошкевича «Юг», перший номер якої оприлюднений 1 березня 1898 р.

Слід звернути увагу на те, що наприкінці XIX ст. на Херсонщині почався етап розвитку культури та освіти в середовищі міських обивателів. Відкривались «публічні» читальні, бібліотеки протягом 1880-х рр. на Херсонщині відкриваються перші українські гуртки земських діячів і письменників – Херсонська громада власною щоденною просвітницькою діяльністю об'єднала навколо себе віддану українську патріотично-налаштовану молодь [10].

Одночасно із цими подіями по регіону, як і в цілому по всій Україні поширюються політичні рухи – які стали першими політичними утвореннями і партіями. Кожна партія поширювала власні ідеї в суспільстві, «відкрити очі» обивателям і привернути увагу на економічну кризу в центральній системі влади. Винятком не стала і херсонська газета «Юг», яка не дивлячись на нейтральні лозунги власної позиції стала партійною газетою, друкованим органом Конституційно-демократичної партії [16, с. 27].

У 1890 р. до Херсону приїхав Гошкевич В.І., який обійняв посаду секретаря Херсонського губернського статистичного комітету. Це була

освічена людина, історик, активний громадсько-політичний діяч, який із перших днів розпочав активно займатись просвітницькою діяльністю на Херсонщині [5, с. 63].

Віктор Іванович 1860 року народження у Києві з родини викладача філософії Київської духовної семінарії, нащадків вихідців із Угорщини. Спеціальну освіту здобував на історичному відділі історико-філологічного факультету Київського університету (1882-1886), в якому він ґрунтовно вивчив археологію під керівництвом відомих вітчизняних викладачів В. Б. Антоновича і М. І. Петрова. В 1890 р. ним було започатковано відкриття херсонського краєзнавчого музею у приміщенні окружного суду. Спочатку він являв собою музейну колекцію у складі статистичного комітету, яка в майбутньому переросте до справжнього «Музею історії та старожитностей», один із найкращих серед губернських міст тогочасної Російської імперії. Наступним напрямом роботи В.І. Гошкевича стало видання газети, яка стала максимально незалежною і виділялась різноплановою тематикою і висвітлювала не тільки політичні або економічні сторони життя тодішніх громад, а й новини культури, театру, тобто газету в яку могли надрукувати будь-які особи з метою висловлення власного відношення до конкретних проблем [9].

Таким чином, слід зробити висновки, про те що поширення ліберально-демократичних цінностей та нарощування кризових явищ в державі зумовили виникнення нових вимог соціуму, що стало наслідком – поширення інформаційної культури. Праця прогресивно-налаштованої інтелігенції у регіонах набрала нових обертів. Просвітницькі тенденції захопили і міських обивателів, і простих робітників та селян. Водночас як і всією державою так і півднем, масово розлітались демократичні ідеї. Все це посприяло виникненню незалежної преси, яка могла висвітлити актуальні аспекти. Першою подібною газетою на Херсонщині став «Юг.

2.2. Етапи розвитку та ідеологічне спрямування газети

Перший номер першої в Херсоні приватної газети «Юг» під редакцією В.І. Гошкевича вийшов у 1898 році. Газета набула прогресивних рис, наскільки це стало можливим в досліджуваний період. Незмінним «цензором» газети був радник губернського правління В. Н. Чир'єв, а також віце-губернатори: Е.Д. Маслов, князь В.І. Урусов і А.Н. Безабразов. Видавництво газети було припинено наприкінці 1906 р. за розпорядженням воєнного генерал-губернатора О. Давидова. Але після завершення воєнного стану «Юг» знову розпочали видавати, але, в результаті нестачі коштів газету продали. Відновилося видання газети через кілька років [9, с. 94].

Газета «Юг» із 1905 р. перетворилась на газету пропартійного характеру, а саме, друкованим органом Конституційно-демократичної партії. Ця партія була відома і під іншою назвою – Партія народної свободи. Як можна зрозуміти із назви, кадети зробили наголос на запровадженні політичних інститутів які характерні для конституційних монархій, на парламентську більшість, на його стабільне функціонування, якою на досліджуваний період часу кадетам бачилась Державна дума. Прямими попередниками партії були «Союз земців-конституціоналістів» (1903 р.) та «Союз визволення» (1904 р.). Програма партії прийнята під час роботи I установчого з'їзду у Москві, який проходив 12-18 жовтня 1905 р. Вважаючи за потрібне звернути на себе увагу демократичної частини населення, за рішенням II з'їзду (у Петербурзі, 5-11 січня 1906 р.) партія змінила назву на «Партію народної свободи». Паралельно з іншими партіями, конституційні демократи (кадети) прагнули покращити життя суспільства. Висловлювались за введення в законодавство загального виборчого права, свободи слова, друку, зборів, союзів і т. ін., вони бажали суворого дотримання громадських та політичних прав людини. Кажучи по

іншому, вони пропонували систему реформ, які здатні були, з однієї сторони, «очистити» капіталізм від феодалських пережитків, а з іншого – пом'якшувати вже існуючий соціальний антагонізм і якщо не змінити його в цілому, то принаймні зменшити небезпеку для розгортання нової революції. Таким чином, кадети зробили центральну увагу на розвиткові та укріпленні капіталістичної економіки [26, с. 636-637].

Кадетський (а скоріше ліберальний) «Юг» став однією із найстаріших видань, без врахування офіційної газети «Херсонские губернские ведомости», і при цьому, щоденною газетою. Він майже регулярно виходив протягом 1898 – 1907 рр. (із суттєвою перервою під час роботи Першої думи та через незалежні від редакції обставини). Але у революційні «буремні» роки вона виходила із завидною регулярністю у конкретні дні з перервами після вихідного і після великих релігійних або державних свят. Відповідно, інформаційні потоки цієї газети склали поважний дослідницький інтерес під час вивчення проблем розвитку російського парламентаризму враховуючи всю умовність даного визначення [7, с. 61].

Газета «Юг», на відміну від багатьох в досліджуваний час тематичних видань, постала газетою, яка присвячувалась не окремими тематичним рубрикам, як наприклад «Земледельческая газета» (в якій висвітлювались тільки аграрні проблеми та сільське господарство), а підняла питання майже усіх напрямів життя тогочасного суспільства. Від культури і театральних прем'єр до революції, економіки та спорту.

Газета «Юг» була також і першим приватним виданням в адміністративному центрі Херсонської губернії для місцевих обивателів, а в першу чергу – інтелігенції, було ніби ковтком свіжого інформповітря. Хоча дозвіл на публікацію газети надав центральний уряд, який в подальшому її і контролював, на сторінках «Юга» регулярно публікувалась критика середніх чиновників міста. Газета сміливо зазначала на злоденні проблеми Херсона, наприклад на

«нерозбитий комунальними службами лід на Дніпрі», який заважав здійснювати рух з Херсона в Олешки, «завеликі ціни на соціальний хліб», наявність у губернії безпритульних дітей, яких «чомусь не беруть в інтернати» або як черговий раз заарештували місцеву інтелігенцію [10, с. 27]. Читаючи «Юг» понад сторічної давнини, дивуєшся, що тоді ця газета порушувала у своїх публікаціях такі самі проблеми, про які сьогоднішня регіональна преса Херсонщини ХХІ ст. не описує. І не тому, що цих проблем не існує.

В. Гошкевичу вдалось організувати модерну на для свого часу газету. Головною перевагою «Юга» над іншими газетами полягала у тому, що редакторів вдалось згуртувати навколо видання відомих науковців, краєзнавців, літераторів та економістів губернії. Авторами статей для «Юга» були професори Кизеттер, Петражицький, священник Петров, публічні особистості Браунер, Коваленко-Коломацький. А це зробило газету цікавою та читабельною. Також велика увага у виданні приділялось освіті для своїх читачів, зокрема «Юг» багато написав про невідомі сторінки з життя і творчості Т. Шевченка. Так, наприклад, на сторінках газети опубліковані статті Браунера «Дніпровські мотиви», Коваленка-Коломацького «Певец України Т.Г. Шевченко» та «На Шевченкові дні». А у 1902 р. надруковано лист у справі Дрейфуса – засланого царатом осетинського поета-демократа Кости Хетагурова, тому В. Гошкевича часто критикували місцеві чиновники [8, с. 137].

На сторінках «Юга» регулярно публікувались постійні рубрики «Театр і музика», «Новини літератури», «Суддійська хроніка», «Сільськогосподарські новини», «Закордонні новини» тощо. Найбільш популярні в центральній пресі статті «Юг» також перевидавав на своїх рядках. Слід відмітити, що газета володіла і власними кореспондентами у більшості повітів губернії. Для їх статей редактор виділяв окрему рубрику «Кореспонденції півдня» [28; 33; 34; 35]

Велика частка опублікованих матеріалів у газеті малла значний резонанс. Представники місцевої бюрократії після критичних публікацій навіть були звільнені. На публікації «Юга» владні структури реагувал більше, ніж на проурядові видання. В. Гошкевич сміливо написав про місцеві проблеми та здебільшого ставив питання – хто в цьому винен? Так, наприклад, «До нас дійшли скарги з приводу того, що переїзд із Херсона в Олешки ускладнюється через існуючу конкуренцією між олешківськими і херсонськими шаландистами. Таким чином для пасажира створені умови, коли йому, сидячому на острові, потрібно молитися, щоби його перевезли на другий берег хоча б за скажену платню. У зв'язку з тією ж конкуренцією, як нам передають, власники олешківських пароплавів не ризикують відкривати рейси між Херсоном та Олешками, – пише «Юг» від 4 січня 1906 року, – надзвичайно цікаво з'ясувати, чим викликана ця ненормальність?». Місцева влада на публікацію відрагувала миттєво! На наступний день опубліковану проблему було усунуто, а редактор звітувався своїм читачам про розпорядження генерал-губернатора Давидова працівникам портового пароплаву зірвати лід на річці Конці. Завдяки цьому сполучення між Херсоном та Олешками було відновлено [8, с. 141].

Не дивлячись на те, що «Юг» носив всі ознаки регіональної газети, на його сторінках друкувались глибинні аналітичні статті, на зразок «Аналогія між виборами у російську Державну Думу і французький сенат», «Руські фінанси в 1905 році» тощо.

За весь період існування «Юг» забороняли декілька разів. Перша «пауза» тривала з 25 січня до 28 вересня 1906 р. Але це В. Гошкевича не зупинило. Як тільки видання отримало новий дозвіл «Юг» знову опинився в центрі громадської уваги в результаті друку серії статей про переслідування інтелігенції. Зокрема, учителі земських шкіл: Олейніков, Поляков, Жидкевич, Росинський, Бродецький, Арсен'єв, Арсен'єва, Беймарт і Харченко [9, с. 95].

Останній номер газети за редакцією В. Гошкевича надрукований 25 лютого 1907 р. А через місяць «з аукціону» були продані права на видання, як і все друкарське устаткування «Юга». Із цього часу В. Гошкевич вдався до непростого рішення залишити громадянсько-просвітницьку діяльність. В подальшому він зосередився на науковому житті, при цьому зберігши власний музей та зробив чимало археологічних відкриттів [10, с. 27].

А в діяльності видання «Юга» наступив новий період. Щоденна, безпартійна, літературно-громадянська газета, перший номер якої надруковано наприкінці 1909 р. за тематичними рубриками значно різнився від «Югу» В. Гошкевича. Зменшилась кількість регіональних новин та в цілому припинена будь-яка ідеологічна спрямованість. Гучні заклики до демократичних змін замінились буденними проблемами губернського міста Херсона.

Перший аркуш газети, як і в попередній період, розпочинався рекламними повідомленнями різноманітного характеру. Майже в центрі кожного номера розміщувались повідомлення від редакції: «Типографія «Юга» виконує замовлення різних типографічних робіт». Змінюються й назви рубрик, зокрема зникають такі як: «На суд суспільства», «Селянські листи», «Хроніка російського життя», «Судова хроніка», та інші. З'являються нові рубрики: «Спорт», «Епідемія» чи «Холера», «Лист в редакцію» (але не часто), «Щоденник», «По Росії», «Міська дума», «Театр і музика», «Змахи пера», «Події» та інші. Слід зауважити, що постійні рубрики значно витіснились різноплановими тематичними статтями. Центральною тематикою газети стали культурні новини регіона, міжнародної політики, і різних епідемій – цим темам було присвячено найбільшу кількість статей газети досліджуваного періоду. [43-51].

Таким чином, можна підсумувати, що соціальні запити у губернському місті йшли вслід за розгортанням політичної ситуації в

імперії в цілому. Але цілком було зрозумілим, що місто та його населення жило здебільшого власними особистими проблемами індивідуального співіснування, кар'єри, ринкових цін, проблемами транспорту, розваг тощо. Газета «Юг», практично не мала своїх аналітичних ресурсів, тим не менш змогла подавати широку резонансну інформацію щодо подій в державі і в регіоні та значно вплинула на соціальний і політичний вибір місцевих мешканців. В газеті представлені широкі подробиці різнопланової інформації: від політичного життя та міжнародних проблем до порад для вибору парфумів й спорту. В цьому, на нашу думку, знаходиться непересічне значення досліджуваного видання як одного з головних джерел для вивчення життя населення конкретного міста і регіону в географічному і часовому просторі.

РОЗДІЛ 3

РЕГІОНАЛЬНІ, ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНІ ТА СВІТОВІ ПОДІЇ НА ШПАЛЬТАХ ГАЗЕТИ «ЮГ»

3.1. Тематика видання за часів Першої редакції газети (1898–1907 рр.)

Матеріали періодичної преси займають центральне місце у історичних дослідженнях, і дана теза не потребує на особливі докази. Із часом функції періодичної інформації змінювались, розширювались, газети, журналісти, редактори, видавці змогли добитись неабиякого впливу місцевого співтовариства. Воно стало одним із головних споживачів специфічного виду продукції – друкованої інформації. Тому періодичні публікації як джерела історії дають достатньо важливу і непересічну інформацію, в них зібрані головні проблеми і тенденції розвитку стану нашого регіону. Газета «Юг» в короткі терміни перетворилась на центральну газету Херсона, а зміст тематичних рубрик газети спрямовувався на аналіз проблем громадського життя [27-29; 31-33]

Однією із центральних тем, які висвітлювались у досліджуваній газеті займало культурне життя регіону. Всі вистави, театральні спектаклі і основні новини стали для неї обов'язковими атрибутами висвітлювані на її сторінках, публікувались листи до редакції із власною оцінкою спектаклів, художніх виставок від місцевих обивателів. На сторінках газети містились запеклі дискусії з приводу розходжень у поглядах відомих журналістів і читачів.

Одна із особливостей «Юга» полягала в тому, що у революційний час, коли інші газети спрямовувались на оприлюднення сутичок, критику системи влади та економічний занепад, редакція не залишила теми

розвитку культури регіону. Але селянська проблема досліджуваного часу все ж займала провідне місце.

У кінці XIX – на початку XX ст. селяни південноукраїнського змушені були на тяжких умовах орендувати землю з поміщицьких володінь. Селянська біднота і більшість середняків не змогла вжитися з своїх із мізерними ділянками землі. Одним з результатів відставання аграрного комплексу були масові неврожаї і голод селянства, які супроводжувалися важкими епідеміями тифу, холери, які забирали життя тисяч людей.

Центральна влада боялася розповсюдження освіченості серед робітників і селян. У 1887 р. міністр народної освіти І.Д. Деслянов оприлюднив циркуляр про «кухарчиних дітей», яким заборонялось приймати до гімназій дітей кучерів, лакеїв, праль, дрібних лавочників та інших. Тому в сільській місцевості переважали в головним чином церковно-приходські школи. Самодержавство перешкоджало, а часто просто закривало початкові школи, просвітницькі товариства. Не кращим вирізнялось становище із медичними працівниками та медичним обслуговуванням більшості населення Херсонщини [16, с. 28].

Всі проблеми відображувались у газетних публікаціях, зокрема велика кількість журналістів газети «Юг» оприлюднювали бідування селян регіону, в якому голод став настільки відчутним, що окремі селяни не вживали хліба по 3-4 дні, а борщ варився тільки на основі води і буряків [27]. Низка повідомлень розкриває наслідки складних природніх умов: у 1899 р. мешканці села Терновка Херсонського повіту отримали «страшний неврожай» [28]; неврожаї поширилися в с. Ключове [30]; у Бериславі протягом липня 1900 р. спека трималась місяць на позначці +42° [29].

Останні неврожайні роки у Дніпровському повіті (наприкінці XIX ст.) мали глибинний відбиток на селянському населенні.

Земські керівники були завалені проханнями сільських співтовариств щодо відстрочки на рік державних, продовольчих і приватних боргів [31]. У 1900 р. приміським хуторам Херсона була надана земством для посіву позика в 16151 руб. 10 коп., у 1901 р. – 13819 руб.50 коп. і на продовольство – 6355 руб.80 коп. Селяни повернули земству гроші в розмірі із 36326 руб. 40 коп. лише 8430 руб.05 коп [32].

Як наслідок революційних перепитів на Херсонщині, редакція газети «Юг» вирішила 18 жовтня 1905 р. тимчасово припинити випуск номерів і цим висловлювала власну солідарність із загальними політичними страйками. Однак листи, які стосувались поточного визвольного руху, друкувались [17; 23]

В м. Олешки у жовтні 1905 р. серед місцевого населення також спостерігались революційні виступи. Міські торговці вимагали у військового командування залишити тут військові роти. Співробітники Олешківської поштово-телеграфної контори 16 листопада оголосили страйк. Солідарними з ними виявилися і поштарі Херсона. У газеті «Юг» від 25 листопада повідомлялося, що декілька невідомих осіб, співчували цілям поштово-телеграфного страйку, передавали у страйковий фонд 15 руб. [33].

За газетними публікаціями наприкінці жовтня – на початку листопада 1905 р. на території Херсонщини страйковий рух набув масового характеру учнівської молоді. Разом із студентами сільськогосподарського училища до боротьби проти самодержавства включились і учні середніх освітніх закладів міста. У Херсоні 15 листопада 1905 р. зібрались учні реального училища, на якому обговорювались власні важливі проблеми. Усвідомлюючи хибність державного устрою і, не маючи здатності більш активно втручатись у політичні проблеми, вони заявляли, що доєднаються до загальнодержавного політичного страйку, якщо такий розпочнеться [42].

Учні підтримували необхідність корінної реформи середньої школи, а тому вимоги академічних навчальних закладів, на їх думку, слід розглянути у Державній думі, а місцеві проблеми слід вирішити до першого грудня поточного року. В протилежному випадку учні планували оголосити страйк аж до виконання всіх їх вимоги [43].

Учні Херсонського морехідного училища 23 листопада 1905 року теж пред'явили свої вимоги начальнику училища, вважаючи, що проведення реформи вже давно. З метою отримання відповіді учнівська молодь Херсонського морехідного училища вирішила, що припиняє заняття на невизначений термін [44].

У м. Скадовськ 21 листопада 1905 р. відбувався мітинг, на якому виступав соціал-демократ «Степан», який оговорив проблеми кращого життя за умови, якщо будуть зібрані Установчі збори, а не Державна дума, при тому зміг переконати селян у власній правоті. Другий оратор схарактеризував партію РСДРП і розповідав чого вона вимагає, а саме встановлення демократичної республіки [45].

Широкі хвилі визвольного руху охопили усю державу. Так, наприклад, учнівська молодь Херсонського п'ятикласного училища, згуртувалась в одну дружню родину й також висунула 26 листопада вимоги до керівництва навчального закладу. Вимоги місцевого населення за рішеннями учнів необхідно було задовольнити до першого грудня 1905 р., в іншому випадку заняття погрожувалося зупинити. Великого значення у політичному вихованні учнівської молоді різних навчальних закладів носила їхня участь в робітничих страйках, зборах, демонстраціях. Ініціатори вимог учнів часто були соціал-демократи, які мали безпосередні стосунки із вихованцями освітніх закладів [46]

У Херсоні 20 листопада 1905 р. в Народному будинку (згодом приміщення Будинку офіцерів), як описувалося у газеті «Юг», відбулись народні збори, які організувала робітнича партія (більшовиків) із такою програмою: «1. Сучасний стан Росії і завдання робітничого класу.

2. Робітничий клас і буржуазія. 3. Робітничий клас і селянство. 4. Копституційно-демократична партія. 5. Найближчі завдання робітничого класу» [43]. В ньому 25 листопада відбувся багаточисельний мітинг, на якому виступали оратори з різних політичних угруповань. Промовці розповсюджували ідеї соціал-демократичного характеру і доводили, що тільки робочий клас є єдиним джерелом і будівником народного голосу [44].

Велика сила профспілкового руху, яка охопила усю державу, не змогла не оминати і робітників Херсона. Наприклад, слюсар М.Стопель опублікував у газеті «Юг» власний лист – «заклик до херсонських слюсарів, водопровідників і ливарників», у якому вимагав створення своєї профспілки [39].

За повідомленнями газети «Юг» робітниками заводів Бронфенбренера і Фаєрмана, а також ремісничого училища 26 листопада 1905 р. вдалося прийняти проєкт статуту власної профспілки, метою якої став «розвиток класової самосвідомості робітників і поліпшення його економічного і політичного становища» [41].

Таким чином, можна зробити висновки про те, що матеріали, які публікувалися в газеті «Юг», старанно описували розгортання подій передреволюційного та революційного руху на території Півдня України і, зокрема, Херсонської губернії. Редакція газети «Юг» показувала ліберальне ставлення і підтримку основним настроєм та ідеям революції. А також, представляла значну кількість статей, яка достатньо об'єктивно описувала головні події. Тому «Юг» можна розуміти, як один із центральних джерел, з метою аналізу подій досліджуваного періоду.

Із самого початку революційних подій органи селянського самоврядування були одними з найголовніших напрямів розвитку демократизму в тогочасному соціумі.

На рядках газети «Юг» можна знайти цілу низку публікацій присвячених класовому селянському самоврядуванню в цілому або за

окремим їх представниками. Газета підтримувала популярну в досліджувані часи ідею будівництва дрібної земської одиниці – на рівні повіту, яка перетворить волосне управління із притаманними їй негативними рисами непотрібним. Один з перших таких матеріалів подібного роду розглядав волосне управління як головного ворога бідного селянина [34]

Подібного роду короткі публікації або не підписувались, або підписувались різного роду прізвиськами: «Местный» «Тутошний», «Очевидец» або навіть «Тарас Бульба» – зв'язувались з місцевою владою у дописувачів, очевидно, бажання не виявлялось. Але, в цілому у газеті можна знайти і різні приклади зовсім безстрашних відозв про поводження із сільською владою. Ймовірно, так писала сілька молодь в хуліганській формі, оскільки подібні сюжети розкривались в інших губерніях [40; 47-50].

Проте не у всіх населених пунктах ситуація була надто похмурою. Як впливало із замітки про містечко Новий Буг Херсонського повіту під назвою «Зміна влади», місцеві чиновники розплатились власними посадами за те, що надто часто дозволено було розважатись сторонніми справами, змушували себе довго розшукувати, бути зарозумілими і, найголовніше, були впертими відносно законного виділення для селян громадськими землями. Тобто дозволяли собі повністю ігнорувати рішеннями окружного суду про такі виділення. У підсумку – сільський схід під новий рік не забажав їхнього повторного переобрання [35].

А ще між рідких рядків дуже коротких повідомлень із місцевого погляду проглядались і інші, далеко не однозначні взаємовідносини селян із сільськими старшинами. Мова йде не про Українську Чаплинку із відомими гайдамацькими традиціями, а про одну із законослухняних німецьких колоній – Георгієвку Одеського повіту. Там місцевий сільський староста, більше відомий як «шульце», якщо довіряти автору замітки, під час богослужіння в костелі змушений був за проханням

пастора приходу заспокоїти юнака, якого звали Франц Крассе, який хуліганив у церкві. Той взяв його за руку і штовхнув на своє місце. Після завершення служби спробував скласти протокол до Маріїнського волосного суду на Франца Крассе, який в свою чергу, подав скаргу прокуророві про нанесені йому старостою важких побоїв у святому місці. Скарга була передана земському керівництву. Автор публікації обстоював позицію «шульце» та вбачав у поведінці Крассе й подальших скаргах тільки розвиток провокацій від однієї з партій новосельців яка налаштовувалась проти старости [36]

Подібну лінію сюжетів місцевого життя можна продовжувати ще далі, але позиція газети з даних питань вже прослідковується досить однозначно: «волосні правління корумповані, захищають не інтереси селян, а свої власні, і мають бути замінені на «дрібну земську одиницю». У цій позиції газета декларувала захист інтересів звичайних селян, а її оцінки в цілому погоджені із висновками сучасних дослідників селянського побутового життя на початку ХХ ст. Тоді селяни все більше бачили в своїх односельцях, які вибивались в люди – старшинах, соцьких, писарях – нове керівництво, нових бургомистрів. А ще порівняно нещодавно, в кінці ХІХ ст., селяни оцінили таку службу як не варту уваги справжніх господ, оскільки вона не збільшувала ані поваги ані прибутків. За відносно короткий термін із цією соціо професійною групою відбулись помітні метаморфози, які віддзеркалювала газета [37]

З метою визначення справедливості слід наголосити й на інших матеріалах, в яких ті ж службовці громадського самоврядування виступали вже як жертви свавільної поведінки з боку більш вищих інституцій – державних чиновників і, навіть, земських структур.

Так, наприклад, 18 лютого 1905 р. газета опублікувала лист, підписаний 37 чиновниками Херсонського повітового земства, який адресовано помічнику діловода губернської земської управи О.Ф. Пукаловій. Вона надіслала запити щодо сімейного стану для членів

емеритальної каси, на окремих друкованих бланках. Поштарі земської пошти (які не мали відношення до службовців управи) теж отримали відповідні звернення, але із викресленою чорнилом аббревіатурою «М.г.» – «Милостивий государ». Такі листи викликали хвилю протесту в управі [38].

Така публікація викликала чималий резонанс. Вдалось виявити, що жодної поваги, навіть, з боку земств, не кажучи вже про державних службовців, не надавалось сільським вчителям і фельдшерам. Відносно інших існувала відповідна градація звернень: «управа просить вас», «має честь просити вас», «має честь покірніше просити вас» і «має честь покірніше просити вас милостивий государ». Але жодної поваги не відчувалось, коли мова заходила щодо звертань до селян або до відповідних посадових осіб селянського управління [7, с. 66].

Отже, слід відмітити, що газета «Юг» тримала у своєму полі зору таку важливу складову громадського життя, як робота селянського самоврядування. Протягом всього часу революційних змін тональність висвітлених сюжетів змінювалась від різко негативних до нейтральних і, навіть, позитивних. Редактор та кореспонденти газети, не замовчували наявність відповідних проблем, вочевидь, розуміючи корисність цих осіб для майбутньої політичної діяльності у регіоні. Вони мали досить тісні взаємозв'язки із місцевим населенням повіту і могли стати провідниками ідей потрібних політичних сил, які б завоювали собі більшу прихильність. Так почалась боротьба за сільську прихильність.

3.2 Регіональна історія та міжнародні події на шпальтах газети «Юг» Другої редакції

Із 1909 р. розпочинається новий період в діяльності газети «Юг». На рядках «Щоденної, безпартійної, літературно-громадянської газети» ми

можемо знайти вже якісно інші теми та проблеми ніж було презентовано попередньою редакцією, але все ж значимість і гострота публікацій не зменшувалась.

За період існування другої редакції газети «Юг» розпочало роботу так зване «цензурне полювання» на її редакторів із революційними настроями, котрими була просякнута газета В. Гошкевича, замінили одноманітні регіональні новини та проблеми в міжнародній політиці. Однією із головних тематик, висвітлюваних у газеті, стало соціокультурне життя регіону. Усі виставки, театральні сцени і новини були обов'язковою стороною обговорення у публікаціях газети, оприлюднювалися листи до редакції із власною оцінкою спектаклів обивателів та художніх вистав. До рубрики «Театр і музика» вміщувалися новини якісно нового роду. Наприклад, у 1912 р. опубліковані матеріали про те, що в Міському театрі була поставлена комедія І.С.Тургенєва «Месяц в деревне». Усі артисти відмінно відпрацювали над власними ролями, тому спектакль мподобався місцевому співтовариству [60]. У публікації за 1913 р. писалося, що був відкритий Малий театр-кінематограф Г.І. Аккерштейна, який розміщався на вулиці Канатній в домі міщанського товариства» [62]. Фактично уся інформація даної рубрики містилась з оцінками місцевих вистав або концертів.

В цілому, у газеті «Юг» можна познайомитись із багатьма публікаціями, які б характеризували становище культури в місті. Наприклад, якщо переглянути підшивку за 1911 р. можна побачити цілу плеяду статей із місцевою оцінкою роботи Херсонського музею старожитностей. У статті за 1914 р. писалося про приїзд професора Новоросійського університету Б.В. Варнеке в музей старожитностей Херсонського регіону. Метою візиту професора І. Варнеке в Херсон, окрім знайомства із науковою колекцією музею, була й нарада із В.І. Гошкевичем щодо можливостей узгодження діяльності

херсонського і одеського музеїв, зберігачем останнього і був професор Варнеке. Після візиту якого стало відомо, що одеське товариство історії і старожитностей також розпочало проведення власних археологічних розкопок [63].

В рядках газети «Юг» можна, також, знайти публікації, які присвячувались роботі єврейської общини в Херсонській губернії.

У одному із авторитетних дореволюційних видань за 1910 р. були наведені статистичні відомості про кількісний склад єврейської громади: в Херсонській губернії їх нараховувалось – 339 900 чол. Євреї Херсонщини займали одну із важливих соціальних та економічних «ніш» яка відзначалась пануючим соціально-політичним ладом, а також політикою, яка впроваджувалась у тій або інший історичний етап, відносно населення даної національної групи, іншими словами, становищем, так званого, «єврейського питання» [14, с. 198].

В цілому, слід відзначити, що в еволюційному міському і губернському просторі євреї відігравали надважливу роль. У різні періоди єврейські громади Херсонщини складали більш ніж третину від загальної кількості місцевих мешканців. У 1912 р. газета «Юг» писала про кандидатів в Державну Думу від єврейського населення м. Херсона і Херсонського повіту присяжного повіреного Соломона Львовича Невельштейна і лікаря Мошки Беркова Хасина. Зауважувалося, що їх популярність і довіра до них засвідчені обранням їх в попередні державні думи [61].

Надто часто тематиці єврейських громад присвячені цілі тематичні рубрики. Зокрема, «Новини єврейського літературного товариства в Херсоні». Наприклад, перша стаття даної рубрики (1910 р.) присвячувалась заснуванню у Херсоні єврейського співтовариства [51]. З кількості матеріалів щодо життя єврейської громади стає зрозумілим, що вона мала значний вплив у тогочасному херсонському суспільстві й належним чином намагалась відокремлювати своїх від чужих. Про це

засвідчувало безліч фактичного матеріалу: окрім власного літературного співтовариства редакція «Юга» сповіщувала про заснування притулку для єврейських сиріт, за підтримки єврейського добродійного співтовариства – про яке згадувалося майже у кожному подальшому випуску газети, збори конкретних єврейських громад, наприклад: Херсонське товариство взаємодопомоги вивчаючим і вчителям в єврейських закладах освіти. В цілому, робота подібних організацій спрямовувалась на допомогу членам громади: збори грошей на допомогу родичам померлих або сприяння певним вигідним починанням. На шпальтах «Юга» часто можна побачити, навіть, окремі статті про конкретних членів громади та результати їхньої діяльності: наприклад, стаття про смерть С.А. Цифцера або роботу магазину Г. А. Меїльмана тощо.

У 1911 р. у газетних публікаціях стала зустрічатись серія статей з назвою «Положення євреїв в Миколаєві». У одній з цих статей описувалась розмова Миколаєвського «градоначальника», контр-адмірала А.І. Мязговського, із Міським головою Н.П. Леонтовичем із проблеми проживання в місті євреїв та на яких правах. Йшлося про видання нового закону, за яким євреям, які не мають нерухомого майна у Миколаєві потрібно виселити з нього, справи місцевих мешканців будуть розглядатись спеціальною комісією, на якій вирішать або надавати або не надавати прав залишатись у місті [58].

Надто важливими новинами для херсонських обивателів були відомості про розгортання різних епідеміологічних захворювань. Регіональні газети постійно оприлюднювали дані про їх розповсюдження та засоби боротьби із ними. Не виключенням стала і херсонська газета «Юг». У 1910 р. над краєм, як і усією державою нависла страшна загроза – епідемія холери. Кожний випуск був надрукований із спеціальною рубрикою: «Холера» або «Чума», у якій в розгорнутому вигляді розповідались новини про роботу владних структур із боротьбою з

епідеміями. Більше того на останній сторінці газети розміщувалися повідомлення у вигляді таблиць про кількість захворених та померлих: «Відомості про рух холерних захворювань в місті». Часто повідомлялось про прізвища захворівших та їхні адреси, з тією метою, щоб сусіди та родичи вжились до спеціальних санітарних норм [51-56]

Також, в газеті повідомлялось, що 5 червня 1910 р. у губернській земській лікарні Херсона померла жінка, яка торгувала рибою на базарі. Анатомічний розчин підтвердив діагноз. Це був перший приклад небезпечного захворювання у Херсоні. Але вже протягом тижня вже у трьох лікарнях міста знайшлося 52 хворих на холеру. В місті була створена спеціальна санітарно-виконавча комісія на чолі із міським головою Н. Блажковим [52]

Статистичні відомості повідомляли, що з початком епідемії захворіли 119 чоловік, одужали 48, померли 60. Пік розгортання епідемії припадав на останні дні липня. В місті вже нараховувалося 498 чоловік хворих на холеру, померло 137. Натомість побутове життя у Херсоні тривало. Спокійно працювали театр, біоскоп (кінотеатр), на циклодромі Батенко відбувались змагання гонщиків та велосипедистів. В цирку виступили кращі спортсмени Півдня України. 10 вересня 1910 р. на сторінках газет стали порилюднюватися останні повідомлення щодо роботи санітарно-виконавчої комісії. В них писалось про зменшення епідеміологічних захворювань і були наведені останні дані: «в місті перехворіли холерою 750 чоловік, померли 205 чоловік; у приміських хуторах захворіли 52 людини, померло 21» [56].

Постійно діючою також стала рубрика «Міська дума», у якій друкувались повідомлення про роботу органів публічної влади, затвердження цін на продукти харчування або про розгляд конкретних справ громадян тощо. Відносно часто разом із зазначеною рубрикою журналісти публікували статті іншої рубрики: «Листи в редакцію». Саме у них місцеві обивателі часто критикували роботу Думи або піднімали

важливі проблеми тогочасних громад. Наприклад дуже часто можна зустріти листи-суперечки між окремими громадянами міста із приводу конкретних побутових аспектів.

Таким чином, можна зробити висновки, що газета «Юг» (щоденна, безпартійна, літературно-громадянська) була дуже різноматичним джерелом з історії Півдня України, яка вміщувала широкі публікації про всі напрями соціально-побутового розвитку. Центральними тематичними рубриками на сторінках «Юга» стали вже не революційні події, а буденні аспекти життя тогочасних громад та новини культури.

Окрім крайових щоденних новин у газеті «Юг» можна помітити багато надважливої інформації відносно загальноімперських проблем та проблем міжнародної політики. На газетних рядках особливо чітко прослідковується наростання конфлікту напередодні Першої світової війни. Велика кількість тематичних рубрик було присвячено саме цій ситуації [58- 63].

Одна із таких важливих тем була проблемі російсько-японських взаємовідносин та їхня інтерпретація іншими державами. У 1910 р. газета навіть друкувала окрему рубрику «Про російсько-японські договори». У публікації від 2 липня 1910 р. редакція через коментарі у пресі іноземних країн чітко описувала ситуацію і конфлікти в світі. Характеризувалися позиції Франції, Туреччини, Австрії та інших країн. Відмічалася й позиція Німеччини, де вважали що російсько-японські угоди вигідні головним чином Японії, інші держави, можливо за виключенням Англії, в більшій чи меншій мірі втрачають [53].

Новини міжнародної політики висвітлювались і в рубриці «За кордоном». У ній дізнавались не тільки щодо новин розвинених держав світу, а й прослідковувати настрої населення висвітлених країн. Наприклад, у статті від 10 липня 1910 р. писалось, що в Лондоні, в палаті общин, роз почалося обговорення законопроекту парламентського виборчого права жінок [55].

Часто подавалася інформація, що засвідчувала нарощення міжнародних конфліктів у світі. У 1911 р. у газеті друкувалась лінія статей «Революція в Китаї», в якій мова йшла про революційні події 1911–1912 рр. у Китаї, під час яких була повалена Манчжурська династія та йшлося про розгортання революції в різних провінціях Китаю.

Важливою рубрикою газети протягом 1911–1912 рр. стала «Турецько-італійська війна». У ній описувалась Турецько-італійська (також відома в Італії як «Лівійська війна», а в Туреччині – як «Тріполітанській війна»). Військові дії між Османською імперією й Італією з 29 вересня 1911 по 18 жовтня 1912 рр. (тобто 386 днів). Італія змогла захопити деякі райони Османської імперії Тріполітанію з Кіренаїкою, території сучасних Лівії, а також острів Родос і грекомовний архіпелаг Додеканес біля Малої Азії. Хоч цю війну не можна порівнювати за своїми масштабними подіями із Першою світовою війною, вона все ж послугувала надважливим приводом для її розгортання, оскільки розпалювала націоналізм на території балканських держав. Вбачаючи, як легко змогли перемогти італійці дезорганізовані війська Турецької армії, спів організатори Балканського союзу оголосили війну Туреччині, перш ніж завершилась італійсько-турецька війна [57-61]

У рубриці протягом 2 років описувались всі важливі події військових дій. Важлива інформація містилась з оцінками ходу військових дій в газетах іноземних держав, на яку посилалась редакція «Юга»

Рубрика «По Росії» присвячувалась повідомленням щодо різних стихійних лих в межах імперії: пожежі, напади, посуха, урагани, наводнення. Наприклад у статті від 4 серпня 1910 р. писалось: «наводнення у Владивостоці чи пожежа в Аткарку на станції Салтиков «горить хлібний пакгауз» [54].

У статтях газети за 1911 р. було опубліковані новини про місцеві резонансні події, які сколихнула весь загал: «Вибух в домі міського голови Н.І. Блажкова» [59]. У будинку міського голови зберігався ящик із кулями для полювання, наслідком стався вибух від якого здійнялась пожежа. Хоч версія вибуху не була підтверджена, редакція натякала на дві: або необережність високо посадовця з кулями, через яку могли постраждати люди, або замах на його життя.

Таким чином, слід зробити висновки про те, що газета «Юг» презентувалась саме як регіональна газета, все ж вона вийшла за межі крайових новин і містила в собі велику кількість подій, які сколихнули увесь світ. Значним досягненням для дослідників є той факт, що кореспонденти спирались на міжнародні повідомлення аналізуючи різні вектори подій міжнародної політики. Через це можна чітко прослідкувати настрої різних держав та наростання міжнародної кризи, що призведе до майбутньої Великої війни.

Отже, можна зробити висновок, що газета «Юг» була дійсно різноматичною газетою. В ній висвітлювалися події як регіональні: культури, економіки, спорту так і загальноімперські проблеми та основні світові новини. Дуже чітко можна простежити настрої тогочасного суспільства. Деякі серії статей містять неповторні данні про міжнародні події, особливо ті статті в яких, опираючись на міжнародну пресу, редакція «Югу» передає погляд різних держав на ті чи інші проблеми.

РОЗДІЛ 4

МАТЕРІАЛИ ГАЗЕТИ «ЮГ» ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

На прочатку ХХІ ст. локальна історія продовжує відігравати вагомую роль серед інших напрямів історичної науки. Навіть більше, вона отримаю все більше розгалуджень: регіоналістика, урбаністика, історичне краєзнавство, теорія фронтирів. Чільне місце у цих напрямках відводиться роботі з періодичними виданнями, історія яких розширює відомості й про рівень освіченості населення, демократичності в певний період і про те, які події найактивніше презентувалися мешканцям, які теми їх найбільше цікавили. Зважаючи на це, матеріали періодичних видань можуть бути використані як на шкільних уроках з історії як додатковий матеріал для висвітлення окремих аспектів теми, так і безпосередньо у ході краєзнавчої роботи у закладах середньої освіти.

Отже, доцільно звернутися до матеріалів газети «Юг» у рамках опрацювання змісту навчальної програми з історії для загальноосвітніх навчальних закладів «Історія України. Всесвітня історія. 5–9 класи» [4].

Таким чином, окремі аспекти особливостей видання газети «Юг» та матеріалів, що отримували відображення на шпальтах видання, можуть розглядатися у рамках розділів навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів.

За навчальною програмою «Історія України. Всесвітня історія. 5–9 класи» маємо низку розділів, які відкривають можливості для впровадження у викладання шкільного курсу історії України матеріалів з теми кваліфікаційної роботи. У частину «Історія України. 9 клас» включено Розділ 4 «Українські землі у складі Російської імперії в другій половині ХІХ ст.» у складі змісту навчально-пізнавальної діяльності передбачено пункти, що розкривають зміни в соціальній структурі

суспільства та формування нового прошарку інтелігенції [4]. У світлі розгляду цього питання доцільно звернути увагу на появу і поширення періодичних видань, що ініціювалися здебільшого представниками інтелігенції. Видаництво газети «Юг», що почала виходити 1898 р., було ініційовано Віктором Гошкевичем, істориком, активним громадсько-політичним діячем.

Також, використати матеріал кваліфікаційної роботи можна під час опрацювання Розділу 7 «Повсякденне життя та культуру України в середині XIX – на початку XX ст.», адже у його межах передбачено розгляд питань щодо впливу процесів модернізації на суспільне життя в українських містах, щодо змін у світогляді українців, щодо нових віянь в організації дозвілля та задоволенні культурних запитів [4]. Гарною наочністю до цих питань буде розповідь про особливості видання та сприйняття читачами в Херсоні газети «Юг».

У частині «Всесвітня історія» навчальної програми «Історія України. Всесвітня історія. 5–9 класи» включено Розділ 3 «Модернізація країн Європи та Америки в останній третині XIX – на початку XX ст. Пробудження Азії», в якому має бути розглянуто питання щодо реформ у Росії в цей період та зовнішньої політики, щодо Революції 1905–1907 рр. у Росії [4]. При розгляді цих аспектів всесвітньої історії може бути використаний матеріал випусків газети «Юг», адже на шпальтах видання широко представлено матеріал, що стосується особливостей реформування на регіональному рівні, подій російсько-японської війни, політичних і революційних настроїв.

Окрім того, що матеріал кваліфікаційної роботи може бути використаний під час проведенні уроків з історії України та всесвітньої історії у закладах середньої освіти, він може бути залучений й під час проведення краєзнавчої роботи в школі. Наприклад, інформація дослідження може бути використана у рамках роботи гуртка «Історичне краєзнавство». За навчальною програмою з позашкільної освіти

«Історичне краєзнавство» [12] можна прослідкувати при розгляді яких тем у ході проведення краєзнавчої роботи, доцільно звернутися до історії та змісту газети «Юг».

Насамперед, при опрацюванні тем з історії рідного краю наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. керівник гуртка може звернутися як до історії видання самої газети «Юг», так і запропонувати членам гуртка опрацювати матеріал газетних статей та визначити, які події регіонального чи міжнародного життя вони відображають. Також, за програмою передбачено проведення науково-дослідницької роботи, початковим етапом якої має бути ознайомлення з різними видами джерел краєзнавчого дослідження. Розкриття цього питання передбачатиме й аналіз інформаційних можливостей періодичних виадань як джерела інфрпмації у краєзнавчому дослідженні. Наочним прикладом при розгляді цього аспекту краєзнавчої роботи може бути аналіз газети «Юг» як джерела кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Таким чином, різні аспекти кваліфікаційної роботи щодо історії та тематичної наповненостіхерсоснької газети «Юг» можуть бути використані як у ході викладання курсів історії України та всесвітньої історії учням 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів, так і під час організації краєзнавчої роботи з учнями.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження можемо відмітити, що застосування регіонального підходу у студіюванні культурно-історичних особливостей епохи – знакова риса сучасної історичної науки. Аналізуючи загальноісторичні процеси дослідники часто звертаються до аналізу їх відображення на локальному рівні. Такий акцент історичних розвідок збільшує вагомість періодичної преси як джерела наукових розвідок.

Значення періодичних видань як історичного джерела досліджували як провідні вітчизняні, так зарубіжні науковці, визначаючи їх специфічні риси та відмінності від інших джерел. Інтерес до проблем становлення періодичних видань з боку публіцистів, літературознавців, істориків виявився вже з кінця XIX ст., адже починаючи з 1860-х рр. кількість газет і журналів значно збільшилась, що зробило їх окремим предметом дослідження. Радянський період дає яскраві зразки використання періодичних видань як засобів ідеологічної зброї. Можна стверджувати, що проблематика розвитку періодичної преси, її місця в соціальному житті суспільства завжди була в центрі уваги українських вчених. На початку незалежного поступу України було створено Науково-дослідницький центр преси, що почав свою діяльність як структурний підрозділ Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України 1993 р. За участю співробітників центру та істориків, краєзнавців активно розв'язуються багатогранні проблеми з вивчення історії української періодики.

Наприкінці XIX ст. на Херсонщині спостерігався активний розвиток культури та освіти в середовищі міських мешканців. Протягом 1880-х рр. почали відкриватись «публічні» читальні, бібліотеки, перші українські гуртки земських діячів і письменників. У цей час в Херсоні

постійно зростали запити мешканців на інформацію друкованого періодичного видання.

Однією із знакових газет херсонської преси, безумовно, була «науково-літературна, політична, сільськогосподарська і комерційна» щоденна газета Віктора Гошкевича «Юг». Перший її номер побачив світ 1 березня 1898 року.

Гошкевич В.І. приїхав до Херсону у 1890 р. і обійняв посаду секретаря Херсонського губернського статистичного комітету. Він був освіченою людиною, істориком, активним громадсько-політичним діячем, який із перших днів розпочав активно займатись просвітницькою діяльністю на Херсонщині. Газета «Юг» постала газетою, яка піднімала питання майже усіх напрямів життя тогочасного суспільства.

Газета «Юг» із 1905 р. перетворилась на газету пропартійного характеру, а саме, друкованим органом Конституційно-демократичної партії. Ця партія була відома і під іншою назвою – Партія народної свободи. Перевагою газети «Юг» над іншими періодичними виданнями Херсона було те, що редактор зміг згуртувати навкола видання знаних науковців, краєзнавців, літераторів та економістів губернії. Дописувачами матеріалів для «Юга» були знані особистості в Херсоні на початку ХХ ст. А це зробило газету цікавою та читабельною. «Юг» майже регулярно виходив протягом 1898 – 1907 рр., період, коли редактором був В. Гошкевич.

Другий період існування газети «Юг» розпочався 1909 р. і тривав до 1914 р. За тематикою рубрика газета суттєво відрізнялася від «Югу» В. Гошкевича. У ній в цілому припинена будь-яка ідеологічна спрямованість та стали переважати буденні проблеми губернського міста Херсон.

У цілому, можна підсумувати, що в газеті «Юг» була широко представлена різнопланова інформація: від політичного життя та міжнародних проблем до міських потреб культурного життя та оренди

землі селянами. У цьому, на нашу думку, й полягає значення газети «Юг» як одного з ключових джерел для вивчення життя населення міста Херсон і регіону на початку ХХ ст.

До матеріалів газети «Юг» доцільно звернутися у рамках опрацювання змісту навчальної програми з історії для загальноосвітніх навчальних закладів «Історія України. Всесвітня історія. 5–9 класи». Адже й сама історія видання газети, й матеріали, що знаходили відображення на її шпальтах стануть цінним доповненням матеріалів шкільних підручників. Крім того, матеріал, присвячений газеті «Юг» може бути залучений й під час проведення краєзнавчої роботи в школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гребцова І.С. Періодична преса в суспільному розвитку Південного степового регіону Російської імперії (1820–1865). Автореф. дис. док. іст. наук. 07.00.02 – Всесвітня історія. Одеса. 2002. Режим доступу : https://revolution.allbest.ru/history/00299393_0.html
2. Дейли Дж. Пресса и государство в России (1906-1917гг.). *Вопросы истории*. 2001. №10. С.25-45.
3. Животко А. Історія української преси. К. : Наша культура і наука, 1999. 368 с.
4. Історія України. Всесвітня історія. 5–9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
5. Кармазіна Н. Дослідник старожитностей Півдня України: Віктор Іванович Гошкевич (1860–1928). *Краєзнавство*. 2013. № 3. С. 61-64
6. Коник О.О. Спокійне видання «Юг» тривожним літом 1905 року: губернське місто напередодні скликання державної думи. *Наукові записки з української історії : Збірник наукових праць*. Х., 2012р. Вип. 29. С. 77-83.
7. Коник О.О. Напередодні думи: представники селянського самоуправління у висвітленні газети «Юг». 1905 рік. *Південний архів. Історичні науки : Збірник наукових праць*. Х., 2005. Вип. 30. С. 60-67.
8. Історичне джерелознавство : Підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін.. К. : Либідь, 2002. 408 с.
9. Костенко А., Шевченко А. Виктор Гошкевич и его мир: семья, окружение, древности. Херсон, 2017. 184 с.
10. Лубчак Вадим. Привет освобожденному «Югу». *День*. 2012. № 239/240 (28-29 груд.). Режим доступу : <https://day.kyiv.ua/uk/article/media/privet-osvobozhdennomu-yugu>

11. Михайлин І.Л. Історія української журналістики: Підручник. Кн. 1-ша: Період становлення: Від журналістики в Україні до української журналістики. Харків, 2000. 248 с.
12. Навчальна програма з позашкільної освіти «Історичне краєзнавство». Режим доступу: <http://oblur.ks.ua/programy-gurtkiv/>
13. Науменко М. Періодичні видання як джерело дослідження літературного процесу Півдня України (1950-і рр.). *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Історичні науки*. № 2 (48), грудень 2019. С. 66-71.
14. Орлянський В.С. Соціально-економічний розвиток єврейського населення Півдня України в 20-ті роки. *Південна Україна ХХ ст. Записки науково-дослідної лабораторії Півдня України Запорізького державного університету*. Вип. 1 (4). Запоріжжя. 1998. С. 198-203.
15. Пиріг Р.Я. Джерела з історії української революції 1917–1921 років: періодична преса. *Архіви України*. 2011. № 1. С. 108-122.
16. Присяжнюк Ю.П. Ментальність українського селянства в умовах капіталістичної трансформації суспільства (друга половина ХІХ – початок ХХ ст,). *Український історичний журнал*. 1999. №3. С. 23-33.
17. Революционная борьба на Херсонщине в 1905–1907 гг. Сборник документов и материалов / Сост. Н. А. Даниленко, А. Г. Голубев, В. П. Завгородный, А. Н. Королева, Н. Г. Ладычук, Т. В. Романенко. Херсон, 1962. 480 с.
18. Романюк М.М. Українське пресознавство як спеціальна історична дисципліна: до постановки проблеми. *Поліграфія і видавнича справа*. 2002, № 39. С. 9-19.
19. Рудий Г. Газетна періодика УРСР 1950-х років: особливості формування, функціонування, контент. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В.І.Вернадського: зб. наук. пр.* Київ, 2017. Вип. 48. С. 460-474.

20. Рудий Г. Періодика України як об'єкт джерелознавчого дослідження української культури (1917–1920 рр.). Дис... докт. іст. наук. К., 2004. 426 с.
21. Санцевич А.В. Періодична преса як комплекс історичних джерел (структурний аналіз). *Український історичний журнал*. 1988. № 4. С. 64-75
22. Скороход О.В. Періодичні видання як джерело в дослідженні ставлення населення до влади (на прикладі київських газет 1917–1918). *Young Scientist*. 2018. № 2 (54). С. 334-339.
23. Сусоров В.Д. Революційні події 1905-1907 років на Херсонщині. Херсон : Айлант, 2009. 348с.
24. Херсону 200 лет. 1778–1978 : Сб. док. и материалов. К. : Наук, думка, 1978. 407 с.
25. Шевченко В.М. «Санкт-Петербургские Сенатские объявления» – джерело для дослідження еволюції земельної власності в Україні у ХІХ – на початку ХХ ст. *Український історичний журнал*. 2009. №1. С. 212-221.
26. Юг. *Беляева Л. Н., Зиновьева М. К., Никифоров М. М. Библиография периодических изданий России, 1901–1916*. Л. : [ГПБ], 1960. Т. 3: Р–Я. С. 636-637.
27. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1900. 1 лютого.
28. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1900. 19 липня.
29. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1900. 25 липня

30. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1900. 3 вересня.
31. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1900. 5 листопада
32. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1902. 7 липня
33. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1902. 12 липня.
34. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1902. 5 жовтня.
35. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1902. 25 жовтня
36. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1902. 21 листопада.
37. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1905. 5 лютого
38. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1905. 18 лютого
39. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1905. 30 березня.

40. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1905. 3 травня
41. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1905. 10 червня.
42. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1905. 16 листопада
43. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1905. 20 листопада.
44. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1905. 25 листопада.
45. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1905. 29 листопада.
46. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1905. 30 листопада.
47. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1905. 18 грудня.
48. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1905. 30 січня.
49. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1906. 4 січня.

50. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. [Редактор-издатель В.И. Гошкевич]. Херсон, 1906. 5 січня.
51. Юг. Ежедневная беспартийная, литературно-общественная газета. Херсон, 1910. 10 березня.
52. Юг. Ежедневная беспартийная, литературно-общественная газета. Херсон, 1910. 5 червня.
53. Юг. Ежедневная беспартийная, литературно-общественная газета. Херсон, 1910. 2 липня.
54. Юг. Ежедневная беспартийная, литературно-общественная газета. Херсон, 1910. 4 серпня.
55. Юг. Ежедневная беспартийная, литературно-общественная газета. Херсон, 1910. 10 липня.
56. Юг. Ежедневная беспартийная, литературно-общественная газета. Херсон, 1910. 10 вересня.
57. Юг. Ежедневная беспартийная, литературно-общественная газета. Херсон, 1911. 20 жовтня.
58. Юг. Ежедневная беспартийная, литературно-общественная газета. Херсон, 1911. 23 жовтня.
59. Юг. Ежедневная беспартийная, литературно-общественная газета. Херсон, 1911. 25 жовтня.
60. Юг. Ежедневная беспартийная, литературно-общественная газета. Херсон, 1912. 3 квітня.
61. Юг. Ежедневная беспартийная, литературно-общественная газета. Херсон, 1912. 20 листопада.
62. Юг. Ежедневная беспартийная, литературно-общественная газета. Херсон, 1913. 18 грудня.
63. Юг. Ежедневная беспартийная, литературно-общественная газета. Херсон, 1914. 11 травня.

ДОДАТОК А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Вулицьова Тіма Андріївна,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
- надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

11.10.2021
(дата)

Тіма Андріївна
(підпис)

Тіма Вулицьова
(ім'я, прізвище)